

147), повѣстова'нїе (с. 147), бра'те (с. 150). Със същата буква се пише и формата на спомагателния глагол за 3 лице ед. ч. сегашно време, вж. ѣ (с. 149, 150).

2. Употреба на буквата s. Буквата s в проучвания текст се използва както със звуковата си стойност, така и с численото си значение. Тя се среща в началото на думата слò (с. 147, 170, 199). Другите думи, които според правилата на черковнославянския правопис започват с буквата s, не са засвидетелствани в РС (списък на тези думи вж. в [7, с. 12; 2, с. 11; 3, с. 175 – 180; 1, с. 18]). С числената си стойност буквата s е употребена в съдържанието на РС (с. 296, 297).

3. Употреба на буквата и. В РС буквата и се пише в началото, средата и в края на думите, например ѿма'лш (с. 159), не вѣ ѿма'ло (с. 158), колнò (с. 160), колнò то (с. 160, 212), ѣди'нз (с. 147, 149, двукратно на с. 163), гев'рги (с. II), кв'сти (с. 167). Употребата ѿ е съобразена с правилата на черковнославянския правопис (срв. [2, с. 11; 1, с. 18]).

4. Употреба на буквата й. Буквата й, употребявана в черковнославянските книги от XVI в. насам [2, с. 11], означава фонемата [й], вж. мо'йто (двукратно на с. I), ма'йка (с. I), най по'слъ (с. 192), плене'нный (с. 167), нѣ'кой (с. 159, 224) и и-'кой (с. 154, 162, 185, 186).

5. Употреба на буквата ї. Матей Преображенски пише буквата ї според правилата на черковнославянския правопис (за употребата на тази буква в черковнославянските книги вж. [7, с. 10 – 11; 2, с. 11; 1, с. 18]). Тя се пише в следните случаи:

5. 1. Пред буква за гласен звук, например постриже'нїе (с. I), вѣї- (с. 147), вѣлгопрї-'тна (с. 150), да го вї- (с. 152), вї-'хъ (с. 153), шї-'хъ (с. 186), гвал'мї- (с. 169), велехвалл'нїо (с. 222), скрї'енш (с. 181), ѿ гемї-' та (с. 225), прї-'телство (с. 218).

5. 2. Пред й, вж. нѣ'кїй (с. 201), се'кїй (с. 177), ѡбщїй (с. 147), ѡкто'врїй (с. I), дпрї'ллїй (с. I), рлп-'тїй (с. I).

5. 3. В думи от чужд произход на мястото на грц. ι и на дифтонга ει, например ѿзра'илтенинз (с. 223; грц. Ἰσραηλίτης), ѿ хрї'стà (с. III; грц. Χριστός), ѿкв'на (с. 191; грц. εἰκών). Открит е и един случай, в който буквата ї е употребена на мястото на черковнослав. и, срв. на ѿв'мена (с. 148) и черковнослав. ѿв'менз.

5. 4. В думи от чужд произход, при чието изписване Матей Преображенски спазва черковнославянското правописно правило за писане на їа вместо - (вж. сосъ дїа'вола на с. 151; на дїа'вола на с. 152; дїа'вола на с. 154), на їе вместо ѿе (вж. ѿерсалї'мскї- на с. 147) и на їш вместо ѿо (вж. ѿва'ннз бг'осло'вз на с. 167, 225; сг'а'гш ѿва'нна бг'осло'ва на с. 164).

6. Употреба на буквата о. В РС не се прави разлика между буквите **начално о** (⊙) и **средисловно о** (о; за употребата на буквите ⊙ и о в черковнославянските книги вж. [7, с. 9; 2, с. 11; 1, с. 18 – 19]), а буквата о се пише в началото, в средата и в края

на думите, например ѡбщій (с. 147), колилò (с. 160), колилò то (с. 160, 212), ма'лко (с. 148), на до'лс (с. 159), бо'лвнз (с. 219), бо'лвсть (с. 205), ѡдолѣ'нїе (с. 152).

7. Употреба на буквите w и ѡ. В РС буквата w се пише в началото, средата и края на думите например ѡпис'ва (с. 147), ѡдолѣ'нїе (с. 152), ѡдолѣ'нз (с. 152), да та ѡста'в- (с. 153), ѡста'вил (с. 151), ѡста'выхъ (с. 168) ѡст'-вала (с. 225), вѣ'квн (с. 227), под'бнw (с. 181), оу'бw (с. 165). В думи от чужд произход, буквата w съответства на грц. ω, например въ прѣ'тврѣ (с. 197; грц. πραιτόριον, лат. praetorium, черковнослав. прѣтврѣ), ѡк'на (с. 191; грц. εἰκόν), да кан'нн'са (с. 221; срв. грц. κανών, черковнослав. кан'нз), ге'урн (с. II; грц. Γεώργιος), пах'мїй (с. 149, грц. Παχώμιος), ѡла'ннз бѣсло'вз (с. 167, 225; грц. Ἰωάννης), ст'гw ѡла'нна бѣсло'ва (с. 164), д'ф'нск- (с. 148; грц. τοῦ Ἰθωνος). Междуметието o се пише с буквата ѡ̄ (двукратно на с. 150 и на с. 165; с. 154, 156, 184, 189, 200, 202, 203, 204) – така, както се пише и в черковнославянския език [7, с. 10].

С буквата ѡ̄ се пишат представката **от** (вж. например ѡ̄ крива'ти на с. 147; ѡ̄ гово'ри на с. 154, 203; ѡ̄ ѡдо'хъ на с. 148, 160; ѡ̄ и'дѣ на с. 153) и предлогът **от** (вж. ѡ̄ чѣ'мата на с. I; ѡ̄ ша'рката на с. II; ѡ̄ мѣ'сто то на с. 149; ѡ̄ бѣ'а на с. 152; ѡ̄ д'а'вола на с. 152; ѡ̄ гра'да на с. 153; ѡ̄ по'лѣ то на с. 219). В наречия, образувани от предлога **от** и наречие, предлогът също се пише с буквата ѡ̄, вж. ѡ̄ тѣ'ка (с. 147), ѡ̄ вѣ'нз (с. 153).

Засвидетелствани са отклонения при употребата на буквата w в сравнение с черковнославянския правопис (за употребата на буквата w в черковнославянските книги вж. [7, с. 9 – 10; 2, с. 11; 1, с. 19]).

7. 1. В края на наречията Матей Преображенски пише както o, така и w, вж. се'мо ѡ̄ ѡна'мо (с. 177), ве'село (с. 178), прера'достно (с. 178), ѡ̄в'но (с. 153), ско'рw (с. 210), под'бнw (с. 181), ле'снw (с. 176), стра'шнw (с. 219), та'мw (с. 148, 149), мно'гw (с. 175), ти'хw (с. 199), са'мw (с. 154).

7. 2. В редица случаи буквата w се употребява вместо o, например лю'бw'вз (с. 178), ѡ̄ колилò то (трикратно с. 161; срв. колилò то на с. 160, 212), д'х'w'бнw (с. 186), д'рво'лн'бнw (с. 218), кра'снw то (с. 166), прекра'снw (с. 158), ѡ̄ка-'нномъ (с. 166), ѡ̄ма'лw (с. 159; срв. не вѣ' ѡ̄ма'ло на с. 158), ѡ̄ ѡновѣ (с. 167; срв. въ оны'- на с. 162), не'гw'вз (с. 176), как'w'вз (с. 179), как'w'вз то (с. 172), так'w'вз (с. 172; срв. тако'вò на с. 190), ѡ̄хъ (с. 166), д'ѣ'лwм (с. 173; срв. ро'домъ на с. 149, черковнослав. ро'домъ), цр'кw'в (с. 225; черковнослав. цѣ'рковъ), кw'сти (с. 167; срв. оу' ко'сти те на с. 173), со'сз мw'щи те (с. 197; в непосредствена близост обаче, отново на с. 197, o. Матей пише со'сз мо'щи'), чл'с'в'ннѣка (с. 214).

7. 3. В РС буквата w не се употребява за различаване на съзвучни граматически форми.

8. Употреба на буквите ѡѣ и ѡ. В РС, както и в черковнославянските писмени текстове, гласният звук [y] се означава с две синонимни букви – ѡѣ и ѡ (за изписването на тези две букви в черковнославянските книги вж. [7, с. 10; 2, с. 11; 1, с. 18]). Буквата ѡѣ се пише в абсолютното начало на думата, а буквата ѡ – във всички останали случаи, например ѡѣнгорѣ те (с. III), ѡѣстроѣи (с. 153, 154), ѡ ѡѣстѣ (с. 154), ѡѣниѣиѣи (с. 147), до тѣсѣка (с. 159), на доѣло (с. 159), своємѡ (с. 147), на ѣгѣмена (с. 148). Ако от дума, започваща с буквата ѡѣ, се образуват производни думи и/или форми и новообразуваните думи (форми) не започват с ѡѣ, вместо буквата ѡѣ се пише ѡ, срв. ѡѣмна тѣ (с. 186) и на ѡѣмѣ (с. 167) с безѣсѣмны (двукратно на с. 159), рѣзмѣсѣхѣ (с. 179) и рѣзмѣсѣхѣ (с. 183).

9. Употреба на буквата ѡ. В РС буквата ѡ се пише според традиционната си употреба – със звукова стойност [шт], например кѣѡци (с. 171), свѣѡци (с. 187), ѡсѣ мѡѡци те (с. 197), зѣ ѡниѡца (с. 218), ниѡѣ (с. 178). В два случая, които очевидно са обусловени от действителния изговор, Матей Преображенски означава съчетанието [шт] с буквите шт, а не с ѡ, вж. гѣдѣштѣ (с. 171) и кѣштѣсѣхѣ (с. 192).

10. Употреба на буквата ѣ. В разглеждания текст буквата ѣ се пише в съответствие с правилата на черковнославянския правопис (вж. [7, с. 11; 2, с. 12]). Тя се среща само след буква за съгласен звук в абсолютното краесловие, например боѣлѣнѣ (с. 219), вѣтѣрѣ (с. 182, 210), до гѣлѣдѣмѣ (с. 188), гѣлѣдѣхѣ (с. 158; двукратно на с. 173; двукратно на с. 178), гѣлѣмѣ (с. 172, 177).

11. Употреба на буквата ѣ. Буквата ѣ се употребява в съответствие с правилата на черковнославянския правопис (вж. [7, с. 11; 2, с. 12]). Тя се пише след буква за съгласен звук в краесловието на думите, например боѣлѣстѣ (с. 205), поѣлѣстѣ (с. 298), свѣѣѣѣ (с. 197), свѣдѣѣтѣлѣ (с. 223), ѣгнѣ (с. 158), дѣѣ (с. I). В РС има само един случай, в който буквата ѣ се пише в средисловие – в топонима никѣлѣѣлѣ (с. 218).

В РС са засвидетелствани многобройни случаи, в които Матей Преображенски пише паерчик вместо краесловен ер (ѣ или ѣ), например ѣдѣлѣмѣ (с. 163), безѣ (с. 163), ѣдѣиѣ (с. 164), надѣ (с. 171), паѣкѣ (с. 176), гѣлѣдѣхѣ (с. 162), мѣсѣлѣхѣ (с. 163), гѣлѣдѣмѣ (с. 163).

12. Употреба на буквата ѣ. Буквата ѣ в проучваната част на РС е употребена само веднѣж – в съществителното име ѣлѣмѣ те (с. 184). Изписването ѣ е съобразено с черковнославянската правописна норма (вж. [7, с. 12; 2, с. 11; 1, с. 19]).

В българската част на РС няма нито една друга дума, съдържаща съчетанието [пѣ].

13. Употреба на буквата ѣ. В разглежданата част на РС буквата ѣ се среща общо четири пъти – в съществителните собствени имена ѣѣѣлѣлѣкѣтѣ (с. III) и вѣѣѣлѣлѣлѣлѣ (с. 157) и в прилагателните имена ѣѣѣнѣсѣкѣ (с. I) и ѣѣѣнѣсѣкѣ- (с. 148). В РС тя се пише съобразно с черковнославянските правила за употребата на буквата ѣ (вж. [7, с. 12; 2, с. 11; 1, с. 19]).

14. **Употреба на буквата v.** Буквата v е употребена в проучвания текст само в 8 думи – *φενρσα'рїи* (с. II), *ѣвн҃гелотолко'вникъ* (с. III), *св'рїи* (с. 151), *ѣгв'пт-нека-* (с. 147) и *па'вѣлъ* (с. 216). Изписването ъ е съобразено с черковнославянската правописна норма (вж. [7, с. 12; 2, с. 12; 1, с. 19]).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По отношение на разгледаните особености, правописът на РС не се отличава съществено от възприетата черковнославянска правописна норма. Причина за това е фактът, че в средата на XIX в., когато Матей Преображенски пише *Кни'жица ма'ла-*, черковнославянският език оказва все още силно влияние върху нашите книжовници. В *Кни'жица ма'ла-* е налице обаче известно разколебаване на възприетата правописна норма – буквите *є* и *ѣ* не се пишат в съответствие с правилата на черковнославянския правопис; допуснати са отклонения от черковнославянската правописна норма при употребата на буквите *ї*, *ѡ* и *ѡ*; не се различават буквите *ѡ* и *ѡ*.

ИЗТОЧНИЦИ

1. *Кни'жица ма'ла-*, *содержа'ща-* въ себѣ о'ста'въ чиноположе'нїи- мона'шескагѡ образа, *ѡбръта'ютс-* же њ *нн'и полъ'зньїишї-* словѣса с'б'ѣ'хъ о'цъ • *Спи'санны-* мат'фе'ем' мона'хѡ, *жител-* терноводервѣнтскагѡ монастир', *превзраже'нїе* г'д'не, *за* своѡ по'лъзъ, *и* потре'бъ. въ лѣ'то ѡ х'ртѡ. *д'ѡн'г.* *м'цъ* *φενρса'рїи.* – Сборникът се намира в Окръжния държавен архив – В. Търново, ф. 21 К, оп. 1 (фонд на Народното читалище “Съединение” – с. Михалци, а. е. 95а).

ЛИТЕРАТУРА

[1] 'Иеромона'хъ 'Алв'пїи (Гаманѡ'вичъ). ГРАММАТИКА ЦЪРКОВНО-СЛАВЯНСКАГѡ АЗЫКА. Москва, Издательство “Паломник”, 1991, 272 с.

[2] Архимандрит д-р Атанасий Бончев. Църковнославянска граматика със сборник от образци за превод и речник на църковнославянския език. Фототипно издание. С., Синаodalно издателство, 1986, 236 с.

[3] Архимандрит д-р Атанасий Бончев. Речник на църковнославянския език. Т. I (А – О). С., Издава НБКМ, 2002, 352 с.

[4] Братанов, И., Графични особености на Ръкописния сборник на Матей Преображенски. – Научни трудове на Русенския университет „Ангел Кънчев”. Т. 45, серия 5.2 – Езикознание и литературознание. Педагогика и психология. Русе, 2006, с. 87 – 91.

[5] Братанов, И., Езикът на Матей Преображенски. – Научни трудове на Русенския университет „Ангел Кънчев”. Том 45, серия 7.2 – Майски научни четения. Русе, 2006, с. 25 – 30.

[6] Братанов, И., Особености на ятовия преглас в Ръкописния сборник на Матей Преображенски. – Научни трудове на Русенския университет „Ангел Кънчев”. Том 46, серия 7.3 – Майски научни четения. Русе, 2007, с. 25 – 31.

[7] Граматика на църковнославянския езикъ съсъ сборникъ отъ систематично наредени за граматиченъ разборъ примѣри и образци и рѣчникъ на по-малко познатитѣ думи, които се срѣщатъ въ тѣхъ. За употреба въ Богословскитѣ училища и за самообразуване стѣкмили К. Караюлевъ и И. Бакаловъ. С., Издава Св. Синодъ на Българската Църква, 1900, 264 с.

[8] Цойнска, Р., Езикът на Йоаким Кърчовски. С., Издателство на БАН, 1979, 356 с.

За контакти

Иво Маринов Братанов, СОУ „Христо Ботев” – Русе, e-mail: ibratanov@abv.bg

Докладът е рецензиран